

# ERFGOED BRUSSEL



Een publicatie van het Brussels  
Hoofdstedelijk Gewest



**DOSSIER**  
INDUSTRIËLE ARCHITECTUUR

N°008  
NOVEMBER 2013







# De voormalige Godin fabrieken in Brussel

SYBILLE VALCKE

Attaché bij de Directie Monumenten  
en Landschappen

De Godinfabrieken, die vanaf 1858 in Laken werden gebouwd, beslaan een terrein van ongeveer 4 hectare in het noorden van Brussel, langs het kanaal naar Willebroek, tussen de Werkhuizenkaai en de loop van de overwelfde Zenne, in de nabijheid van de spoorweg. De Van Praetbrug en de Lambermontlaan kijken erop uit. Op deze site wordt vandaag een winkel- en vrijetijdscaplex ontwikkeld onder de naam *Just under the Sky*. Een deel van de oude gebouwen zal worden behouden. Ter compensatie zullen een gedenkplaats en meerdere studies en reportages de herinnering aan de site levend houden.

**A**an de oorsprong van de site ligt een industriële onderneming: een grote kachelfabriek die van 1858 tot in de jaren 1960 actief was. De stichter was Jean-Baptiste André Godin, een industrieel van Franse origine die fortuin had gemaakt met de ontwikkeling van een nieuw type gietijzeren kachel. Onder invloed van het socialistische gedachtegoed van Charles Fourier<sup>1</sup> zette Godin zich bovendien actief in om de levensomstandigheden van zijn arbeiders te verbeteren. Zo waren de arbeiders in zijn eerste fabriek in het Franse Guise gehuisvest in de onmiddellijke omgeving van hun werk, in de zogenaamde *familistère*, waarmee Godin “*de woning van de arbeider tot een paleis wou maken*”<sup>2</sup>. Naast huisvesting waren er nog verschillende andere voorzieningen die tot het comfort van de arbeiders moesten bijdragen: een school, infirmerie, drankgelegenheden, muziekzaal... Godin had bovendien een systeem van winstdeelname ontworpen om het personeel bij het beheer van de onderneming te betrekken, onder de vorm van een arbeiderscoöperatie. Hetzelfde concept paste hij nadien ook toe in Brussel, eerst in Vorst vanaf 1853, daarna in Laken langs het kanaal vanaf 1858<sup>3</sup>.

Detail van de achtergevel van een van de hallen van de vroegere gieterij (2012 © Helen Hermans).

**Afb. 2**

Overblijfselen van de oude  
indiennefabriek uit 1829.  
Originele eiken draagstructuur  
(© Helen Hermans).

**Afb. 1**

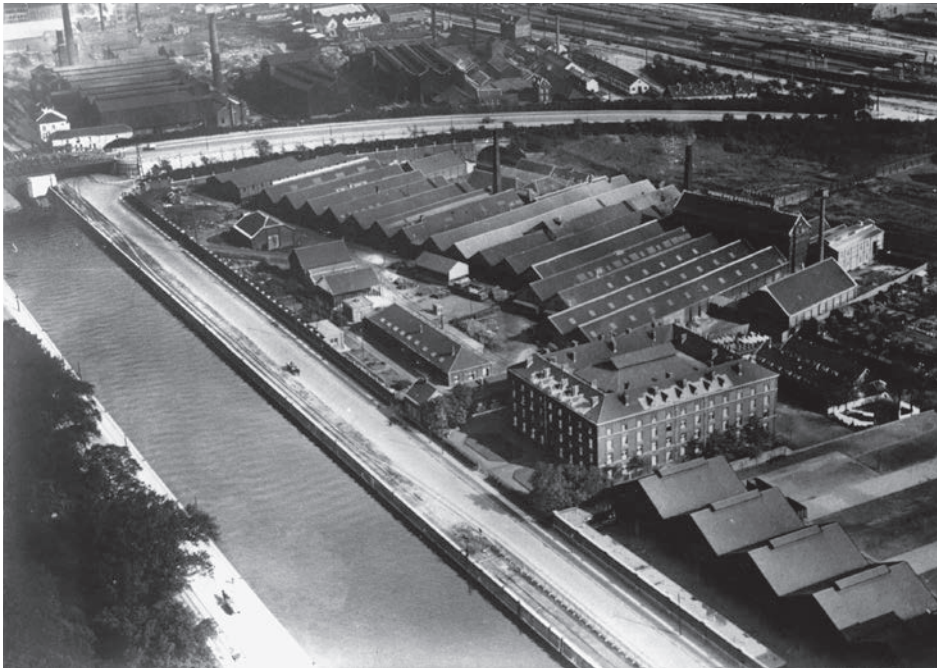
Indiennefabriek van B. Story  
Van Waes in Laken (bij  
Brussel), gepubliceerd in *La  
Belgique industrielle*, Brussel,  
1852, uitgeverij Geruzet,  
drukkerij Simonau & Toovey  
(© KBR).

In een eerste fase vestigde Godin zich in de gebouwen van een vroegere fabriek van *indienne* (bedrukt katoen) uit 1829 langs het kanaal in Laken (afb. 1 en 2). Vanaf 1880 verrees er een nieuw complex, bestaande uit de *familistère*, een gebouw met overdekte binnenplaats dat de woningen van de arbeiders bevatte,<sup>4</sup> en een geheel van naast elkaar liggende industriehallen met hellende daken, die in twee fases werden opgericht: de eerste in de jaren 1880, de tweede omstreeks 1900 (afb. 3). Deze hallen werden gebouwd volgens het model van de magazijnen in Guise, met houten structuren. De vestigingsplaats werd gekozen wegens de onmiddellijke nabijheid van het kanaal en een spoorlijn.

De hallen, die loodrecht op de Zenne staan, geven uit op een binnenplaats. Deze scheidde de hallen van de gebouwen die vroeger langs het met bomen omzoomde kanaal stonden. De volgorde van de gebouwen beantwoordde aan de fases van het productieproces:

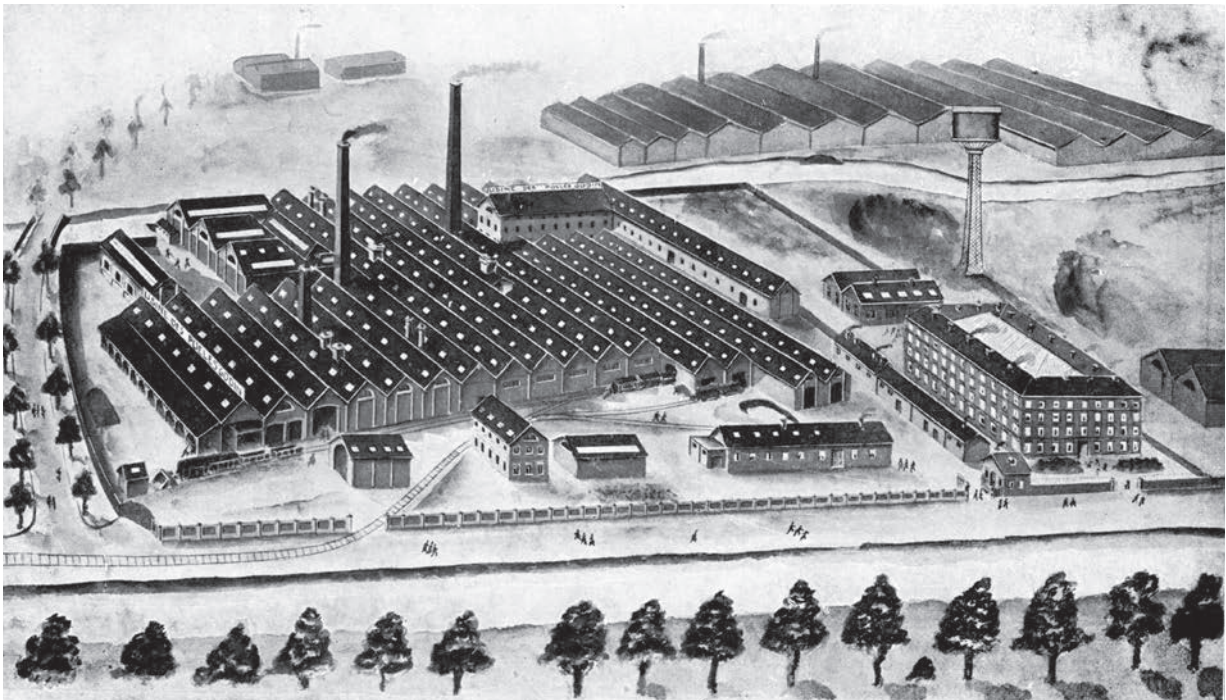
#### JEAN-BAPTISTE ANDRÉ GODIN (1817-1880)

Jean-Baptiste André Godin werd in 1817 geboren in de regio Thiérache in Frankrijk als zoon van een smid-slotenmaker. Hij begon zijn opleiding als 17-jarige leerjongen met een rondreis door Frankrijk. Daar zag hij de slechte omstandigheden waarin de metaalarbeiders moesten werken. Die ervaring zou hem naar het utopische socialisme drijven, dat hij in de jaren 1840 in praktijk probeerde te brengen toen hij een eerste kachelfabriek oprichtte in zijn geboortestad Esquéhéries, in het departement Aisne. Vanaf 1837 was Godin namelijk begonnen met de fabricage van een nieuw type gietijzeren kachels, die snel een geweldig succes kenden. In 1846 vestigde hij zijn fabrieken in Guise. Daar ontwikkelde hij een op het fouriërisme ontwikkeld ondernemingsmodel dat de arbeiders huisvesting, onderwijs, ontspanning en gemeenschapsruimtes bood, evenals een deelname in de winst van de onderneming.



**Afb. 3**

Zicht op de fabrieken en ateliers van Godin op het einde van de 19de eeuw (© AAM).



**Afb. 4**

De Godinfabrieken in Brussel, tekening omstreeks 1924, Archives du Familistère de Guise (© AAM).







**Afb. 5**

Achterkant van de vroegere indiennefabriek (1829). Op het gelijkvloerse niveau is het tracé van de door Godin gebouwde en onlangs gesloopte bijgebouwen te zien. Dit gebouw zal worden behouden en gerestaureerd in het kader van het toekomstige winkelcentrum *Just under the Sky*. Deze hal deed dienst als modellenmagazijn van de kachelfabriek (2012 © Helen Hermans).



**Afb. 6**

Binnenzicht van de verdieping onder het dak, met zicht op het originele houten dakgebinte (2012 © Helen Hermans).



**Afb. 7 en 8**

Binnenzichten van de vroegere indiennefabriek. De plankenvloeren en eiken balken worden ondersteund door kolommen uit dennenhout (2012 © Helen Hermans).



**Afb. 9**

Zicht op de vroegere indiennefabriek (rechts) en een in 1915 gebouwde hal naar de plannen van Godin (links). Nabij dit laatste gebouw lag de gemeenschappelijke moestuin. Deze hal diende als verzendingsmagazijn (2012 ©Helen Hermans).

**Afb. 10**

Zicht op de achterkant van een rij hallen gebouwd door een rij hallen gebouwd door Godin in de jaren 1880, waarin de gieterij was gevestigd. De houten puntgevels zijn origineel, de bakstenen muren zijn van latere datum. De gevels hadden oorspronkelijk luifels, zoals nog het geval is aan de kant van de voorgevel (zie afb. 12, 13 en 17) (2012 ©Helen Hermans).

**Afb. 11**

Binnenzicht van de hallen van de vroegere gieterij (2012 ©Helen Hermans).

**Afb. 12**

Lateraal zicht op de luifels voor de vroegere gieterij. De foto toont duidelijk het precaire gebruik van de site, hier voor de opslag van oude banden (2012 ©Helen Hermans).





**Afb. 13**  
Detail van een van de hallen van de vroegere gieterij, met haar luifel met eiken draagstructuur (2012 ©Helen Hermans).



**Afb. 14**  
Binnenzicht van de vroegere gieterij (2012 ©Helen Hermans).



**Afb. 15**  
Binnenzicht van het vroegere *Grand Magasin* of montageatelier, dat dienstdoet als opslagplaats voor autowrakken (2012 ©Helen Hermans).



**Afb. 16**  
Binnenzicht van de vroegere zandvormenmakerij (2012 ©Helen Hermans).

**Afb. 18 a en b**

De gevel van een in de jaren 1950 bijgebouwd sportmagazijn verbergt de vroegere hallen die gedeeltelijk tot de vroegere indiennefabriek behoren, zoals te zien is op de tweede foto. In deze hallen bevonden zich de aanpassings- en polijstateliers (2012 © Helen Hermans).

**Afb. 17**

Voorgevel van de hallen van de gieterij die nog hun originele luifel bewaard hebben (2012 © Helen Hermans).

**Afb. 19**

Zicht op het gedeelte van de site langs de Lambermontlaan waarvan de zware weginfrastructuur te zien is die de gebouwen inkapselt. Het originele gebouw is hier volledig gesloopt en vervangen door een grote hal (1930-1959) (2012 © Helen Hermans).



## NOTEN

1. CHARLES FOURRIER (1772-1835), Franse filosoof, ontwikkelde een sociale theorie gebaseerd op het concept van het phalanstère: een complex van gebouwen voor gemeenschappelijk gebruik dat de basis voor een nieuwe maatschappij moest vormen. Fourier wordt beschouwd als een socialistische utopist.
2. GODIN, J.-B. A., *Solutions sociales*, Parijs-Brussel, 1871, p. 433: "...mettre la demeure de l'Ouvrier dans un Palais".
3. COOPARCH-RU in samenwerking met MATHIEU, C., *Le site des anciennes usines Godin à Laeken, Bruxelles. Etude historique - contexte actuel*, 10 november 2008, bijlage bij de effectenstudie van het project voor de bouw van een centrum met gespecialiseerde grote handelszaken *Just under the Sky*, Werkhuizenkaai in Brussel, mei 2010.

4. Dit in 1998 beschermde gebouw is gebouwd volgens een rechthoekig grondplan rond een groot centraal binnenplein overdekt door een metalen daklantaarn. Een project voor de inrichting van nieuwe sociale woningen is hier in uitvoering door het OCMW van de Stad Brussel.
5. Deze studie is uitgevoerd in het kader van de begeleidende effectenstudie bij de aanvraag van een stedenbouwkundige vergunning (B. Van Der Wee Architects, *Evaluation de l'état physique des bâtiments*, december 2009, bijlage 11 bij de effectenstudie van het project voor de bouw van een centrum met gespecialiseerde grote handelszaken *Just under the Sky*, Werkhuizenkaai in Brussel, mei 2010).
6. COOPARCH-RU *et al.*, *op. cit.*, p. 66. Deze studie maakt op basis van het document van Nara over de authenticiteit (ICOMOS, 1994) had als doel "de erfgoedwaarde van de Godinsite te objectiveren via zijn werk en de respectieve sites van Guise en Laken" ('Note d'orientation sur la valorisation patrimoniale du site Godin', gevoegd bij de aanvraag van stedenbouwkundige vergunning, COOPARCH-RU, 16.11.2011, p. 16).
7. Deze gedenkplaats zal in de praktijk diverse vormen aannemen. In de 'kathedraal', waar het onthaalcentrum zal komen, zal een virtuele film over de Godinsite op basis van de 3D-maquette worden vertoond. De traditionele, strikt museale presentatie wordt hier vervangen door een meer didactische benadering om de bezoekers van het winkelcentrum iets over de site te leren. In de cafetaria, ingericht in een van de bijgebouwen van de familistère, zullen bovendien grafische en tentoonstellings-elementen worden getoond uit het leven van Godin, zijn utopie en de geschiedenis van de site. Ten slotte zal een netwerkverbinding met het Godinmuseum in Guise informatie tussen de twee sites uitwisselen ('Note d'orientation sur la valorisation patrimoniale du site Godin', gevoegd bij de aanvraag van stedenbouwkundige vergunning, COOPARCH-RU, 16.11.2011, 3.2.1 Parcours patrimonial, p. 21-25).

---

 The former Godin factories in Brussels
 

---

*The Godin factories were established in Laeken in 1858, on a site of some four hectares, located north of Brussels along the canal. Godin was originally an industrial company, an important stove manufacturer that was in business from 1858 until the 1960s. It was founded by Jean-Baptiste André Godin, a French-born industrialist who made his fortune by developing a novel type of cast-iron stove. Close to the Fourier movement, Godin also helped to improve the living standards of the workers. At first, he moved into the buildings of a former indienne textile factory dating from 1829. Then, in 1880 and 1900 he erected a complex of industrial sheds, attached to one other, with pitched roofs. This succession of timber-framed sheds was built on the model of the warehouses in Guise, the site of Godin's first factories in France.*

*Since the Godin company ceased trading in the 1960s, the buildings have undergone a number of transformations. Some have been converted, with new facades, while others have been abandoned or demolished. Against this background, an application was made in 2008 to build a shopping and entertainment centre involving the demolition of the whole site. Following opposition from several associations to the total demolition project, supported by a proposal for classification from the Royal Commission on Monuments and Sites, a reworked project has been put forward, providing for the conservation and rehabilitation of the oldest building on the site, and creating a space dedicated to the memory of the site.*

#### REDACTIECOMITÉ

Jean-Marc Basyn, Stéphane Demeter,  
Paula Dumont, Murielle Leseqque, Cecilia  
Paredes en Brigitte Vander Bruggen

#### SECRETARIAAT

Cindy De Brandt en Linda Evens

#### REDACTIE

Inge Bertels, Paula Dumont, Harry Lelièvre,  
Teresa Patricio, Barbara Pecheur, Julie Scandolo,  
Tarcis Stevens, Sybille Valcke, Stephan Van Belling-  
en, Tom Verhofstadt, Sara Wermiel, Ine Wouters

#### VERTALING

Gitracom

#### NALEZING

Suzanne Gillijns, Harry Lelièvre, Stephan Van  
Bellingen, Mia Verstraete en de leden van het  
redactiecomité

#### VORMGEVING

supersimple.be

#### DRUK

Dereume Printing

#### BEDANKINGEN

Philippe Charlier, Julie Coppens, Alice Gerard  
en Alfred de Ville de Goyet (Documentatiecen-  
trum van het Bestuur Ruimtelijke Ordening  
en Huisvesting)

#### VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Arlette Verkruyssen, directeur-generaal van het  
Bestuur Ruimtelijke Ordening en Huisvesting,  
Brussels Hoofdstedelijk Gewest - Directie Monu-  
menten en Landschappen, CNN - Vooruitgangs-  
straat 80, 1035 Brussel.

*De artikelen zijn gepubliceerd onder de verant-  
woordelijkheid van de auteurs. Alle rechten voor  
het reproduceren, vertalen of herwerken zijn  
voorbehouden.*

#### HERKOMST VAN DE FOTO'S

*Mochten er ondanks onze inspanningen om  
alle reproductierechten te betalen toch nog  
gerechtigden zijn die niet gecontacteerd werden,  
dan worden zij verzocht zich kenbaar te maken bij  
de Directie Monumenten en Landschappen van  
het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.*

#### FOTO OMSLAG

De slachthuizen te Anderlecht  
(Mohamed Hadj@MRBC).

#### LIJST MET AFKORTINGEN

AAM - Archives d'Architecture Moderne  
ARB - Académie royale de Belgique  
GASJM - Gemeentearchief  
van Sint-Jans-Molenbeek  
GASJTN - GemeenteArchief  
van Sint-Joost-ten-Noode  
KBR - Koninklijke Bibliotheek van België  
MBHG - Ministerie van het Brussels Hoofdste-  
delijk Gewest - Documentatiecentrum van het  
Bestuur Ruimtelijke Ordening en Huisvesting  
SAB - Stadsarchief Brussel

#### ISSN

2034-578X

#### WETTELIJK DEPOT

D/2013/6860/015

**Cette revue paraît également en Français  
sous le titre *Bruxelles Patrimoines*.**